

Zespół Szkół nr 2

w Poznaniu

tekst opracowała Elżbieta Kaźmierska

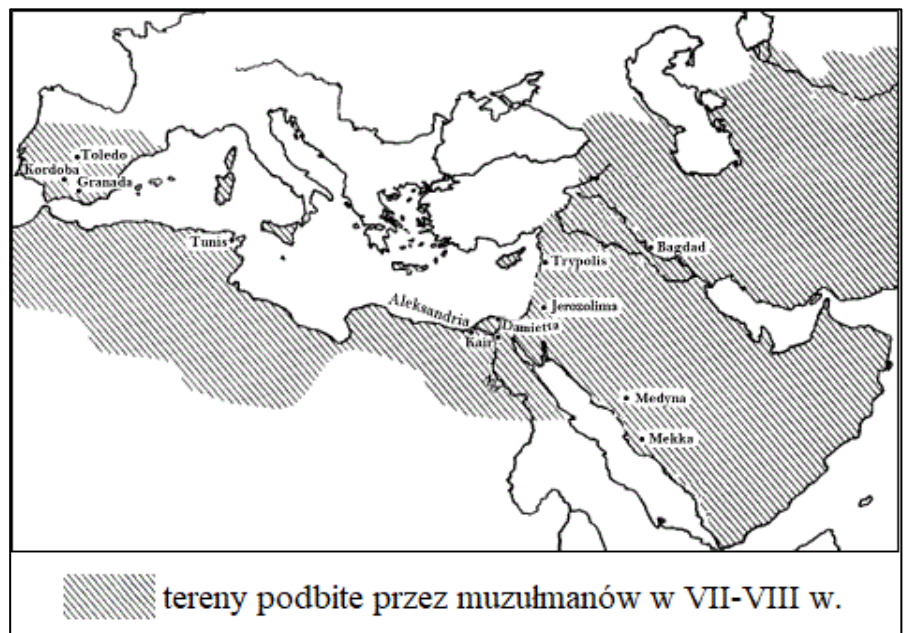
Wczesne Średniowiecze

1. Bizancjum - cesarstwo wschodniorzymskie istniało od IV do XV wieku.

- Najśłynniejszym cesarzem bizantyjskim był **Justyniana Wielkiego (VI wiek)**.
W Konstantynopolu wybudował świątynię Mądrości Bożej (**Hagia Sofia**) i nakazał spisać prawo (**kodeks Justyniana**).
- W średniowieczu narastały różnice między chrześcijanami ze Wschodu i Zachodu, co doprowadziło w **1054 roku** do wielkiej **schizmy wschodniej**, czyli podziału na: Kościół katolicki (zachodni) i Kościół prawosławny (wschodni).
- Konstantynopol został zdobyty w **1453 roku** przez Turków, którzy zamienili nazwę miasta na Stambuł.

2. Arabowie i początki islamu.

- Arabowie mieszkali na terenie Półwyspu Arabskiego.
- W **622 roku** prorok Mahomet uciekł z Mekki do Medyny. Wyznawcy **islam** uważają ten rok za początek **ery muzułmańskiej**.
- Pięć filarów wiary w islamie:
wyznanie wiary w jednego Boga (Allaha), modlitwa 5 razy dziennie, post w miesiącu ramadan, jałmużna, pielgrzymka do Mekki.
- **Koran** to święta księga islamu. Muzułmanie modlą się w **meczece**.
- Arabowie pod wodzą Mahometa i jego następców (**kalifów**) prowadzili wojny z niewiernymi (**dżihad**) i dokonali podbojów na terenach:
 - Azji,
 - Afryki Północnej
 - i dotarli do Hiszpanii.

3. Państwo Franków.

- Na początku średniowiecza plemię Franków osiedliło się na terenie Galii.
- Słynni władcy Franków z **dynastii Karolingów**:
Karol Młot – pokonał Arabów w bitwie pod Poitiers (732 r.).
Pepin Mały – założył na terenie środkowych Włoch Państwo Kościelne dla papieża.
Karol Wielki – w **800 r.** został koronowany na cesarza, pragnął odrodzenia kultury starożytnej.
- Po śmierci Karola Wielkiego jego wnukowie w **843 r.** zawarli **traktat w Verdun** i podzielili państwo na 3 części: Francję, Niemcy i Włochy.

Państwo Karola Wielkiego

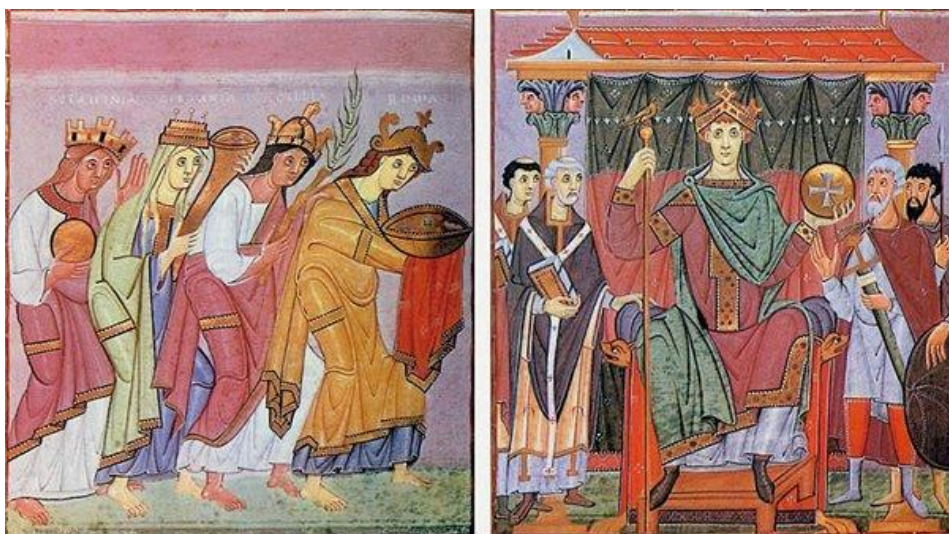

Posąg Karola Wielkiego

4. Rzesza Niemiecka

- W X wieku tytuł cesarski trafił w ręce władców niemieckich. Pierwszym niemieckim cesarzem był **Otton I**, koronowany w **962 r.**
- Cesarz **Otton III** chciał pod swoimi rządami zjednoczyć chrześcijańską Europę.

Roma, Galia, Germania i Sclavinia (Słowiańszczyzna) składają hołd Ottonowi III.

5. Konflikt papieża z cesarzem w XI wieku.

- **Cesarz Henryk IV** nie zgodził się na wzmocnienie pozycji papieża.
- **Papież Grzegorz VII** obłożył cesarza klątwą.
- Cesarz prosił papieża o przebaczenie w zamku Canossa.
- Papież wybaczył cesarzowi.
- Cesarz odzyskał władzę i wygnał papieża z Rzymu.
- Dopiero w XII w. spór zakończył się zawarciem między papieżem a cesarstwem konkordatu (umowy).

6. Krucjaty.

- W **1095 roku** papież **Urban II** wezwał chrześcijan do udziału w wyprawie krzyżowej w celu odbicia Ziemi Świętej z rąk muzułmanów. **Pierwsza krucjata** dotarła do Ziemi Świętej i zdobyła miasto Jerozolimę. Krzyżowcy założyli tu **Królestwo Jerozolimskie**.
- Krucjaty trwały do końca XIII wieku i zakończyły się niepowodzeniem chrześcijan.
- Podczas krucjat powstały 3 zakony rycerskie: **Krzyżacy, templariusze i joannici**.

Polska w czasach pierwszych Piastów

1. Słowianie

- We wczesnym średniowieczu **ludy słowiańskie** zasiedliły tereny Europy Wschodniej, Środkowej i Południowej.
- Słowianie początkowo byli **poganami** – wierzyli w wielu bogów, oddawali im cześć na szczytach gór i w lasach.
- W **IX wieku** Słowianie założyli **Państwo Wielkomorawskie**, które zniszczył najazd węgierski w X wieku.
- Z upływem lat powstały nowe **państwa słowiańskie**, większość z nich przyjęła chrześcijaństwo.
 - Czesi, Polacy i Chorwaci – katolicyzm
 - Serbowie, Bułgarzy i Rusini – prawosławie.

2. Początki państwa polskiego.

- Państwo polskie powstało w **X wieku** z połączenia plemion: Polan, Mazowszan, Pomorzan, Ślęzan, Wiślan.
- W **965 roku** książę Mieszko I z **dynastii Piastów** poślubił czeską księżniczkę **Dobrawę**.
- W **966 roku** książę Mieszko I przyjął chrzest (sojusz z chrześcijańskimi władcami Europy, rozwój kultury, łacina).

- Pierwsze biskupstwo powstało w Poznaniu, a biskupem był Jordan.
- **Drużynę Mieszka I** liczyła 3 tysiące „pancernych” – opis wg Ibrahima ibn Jakuba.
- W **972 roku** drużyna Mieszka I stoczyła zwycięską bitwę z margrabią Hodonem pod **Cedynią**.

3. Monarchia Bolesława Chrobrego.

- W **997 roku biskup Wojciech** podjął próbę nawrócenia **pogańskich Prusów**. Poniósł męczeńską śmierć, a papież ogłosił go **świętym**. Szczątki świętego wykupił książę Bolesław Chrobry i złożył w katedrze gnieźnieńskiej. Żywot św. Wojciecha przedstawiają **drzwi gnieźnieńskie**.
- W **1000 roku** Bolesław Chrobry spotkał się z cesarzem **Otonem III**. Wydarzenie to nazywamy zjazdem gnieźnieńskim. Jednym ze skutków zjazdu było utworzenie arcybiskupstwa w Gnieźnie i biskupstw w Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu.
- Bolesław Chrobry w wyniku wojen z Niemcami przyłączył do Polski na zachodzie **Milsko** i **Łużyce**, a na wschodzie **Grody Czerwińskie**.
- Bolesław Chrobry w **1025 roku** został **koronowany** w **Gnieźnie** na króla . To pierwszy król w historii Polski.

4. Kryzys państwa polskiego w XI wieku.

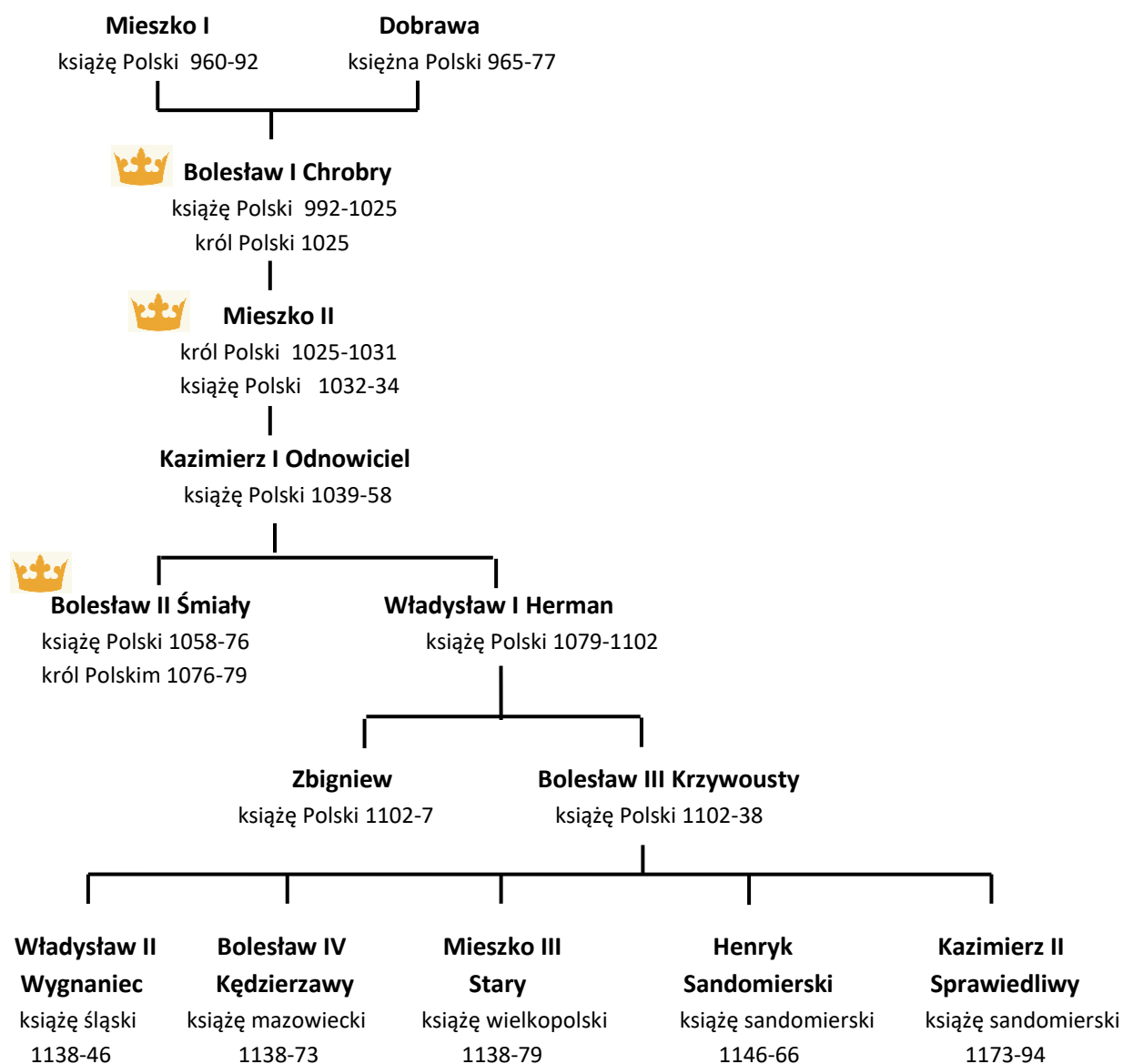
- **Mieszko II** został koronowany na króla w **1025 r.** po śmierci swego ojca. W **1031 r.** przeciwko Mieszkowi II wystąpili: Niemcy, Rusini i starszy brat Bezprym.
- W **1038 r.** nastąpił bunt ludności przeciwko chrześcijaństwu (tzw. bunt pogański) i najazd czeskiego księcia Brzetysława.
- Książę **Kazimierz I Odnowiciel** odzyskał Mazowsze, odbudował zniszczone państwo i Kościół. Swoją główną siedzibę przeniósł z Gniezna do Krakowa.
- **Bolesław II Śmiały (Szczodry)** został koronowany na króla w **1076 r.** Kilka lat później został wygnany z kraju po zabiciu **biskupa krakowskiego Stanisława**.

5. Rządy Bolesława III Krzywoustego.

- Po wygnaniu Bolesława Śmiałego władzę w Polsce przejął jego młodszy brat **Władysław Herman**, który był słabym władcą, a rządy w państwie sprawował palatyn Sieciech. Władysław Herman podzielił państwo pomiędzy synów: Zbigniewa i Bolesława III.
- Po śmierci Władysława Hermana w **1102 r.** książę Bolesław wygnał brata z kraju.
- Wojna z Niemcami w **1109 roku**.
- Przyłączenie do Polski Pomorza Gdańskiego i Zachodniego.
- W czasach Bolesława Krzywoustego (I poł. XII w.) powstała pierwsza polska kronika napisana przez **Galla Anonima**.
- Krzywousty zmarł w **1138 roku**. Przed śmiercią podzielił Polskę na dzielnice pomiędzy swoich synów.

Drzewo genealogiczne Piastów od X do XII wieku

Polska od XIII do XV wieku

1. Rozbicie dzielnicowe.

- W **1226 roku** wnuk Bolesława Krzywoustego książę Konrad Mazowiecki sprowadził na **ziemię chełmińską** zakon krzyżacki.
- W **XIII wieku** Krzyżacy podbili pogańskich Prusów i założyli państwo zakonne ze stolicą w Malborku.
- Na pocz. **XIV wieku** (czasy Łokietka) Krzyżacy wykorzystali osłabienie Polski i zajęli: Pomorze Gdańskie, a następnie Kujawy i ziemię dobrzyńską.
- W **1241 roku** na ziemi polskie najechali **Mongolowie** zwani też **Tatarami**. W bitwie pod **Legnicą** zginął książę Henryk Pobożny.

2. Zjednoczenie Polski.

- a) Ideę zjednoczenia Polski wspierał arcybiskup gnieźnieński **Jakub Świnka**.
- b) Próby zjednoczenia Polski w XIII w.
 - W **1295 r.** koronacja Przemysła II na króla Polski (po kilku miesiącach został zamordowany w Rogoźnie).
 - W **1300 r.** koronacja **króla czeskiego Wacława II** na króla Polski.
- c) W **1320 r.** koronacja **Władysława Łokietka** na króla Polski kończy okres rozbitcia Polski na dzielnice (koronacja odbyła się w Krakowie na Wawelu przy użyciu miecza Szczerbca).
- d) W **1331 r.** Łokietek stoczył z Krzyżakami bitwę pod **Płowcami**.

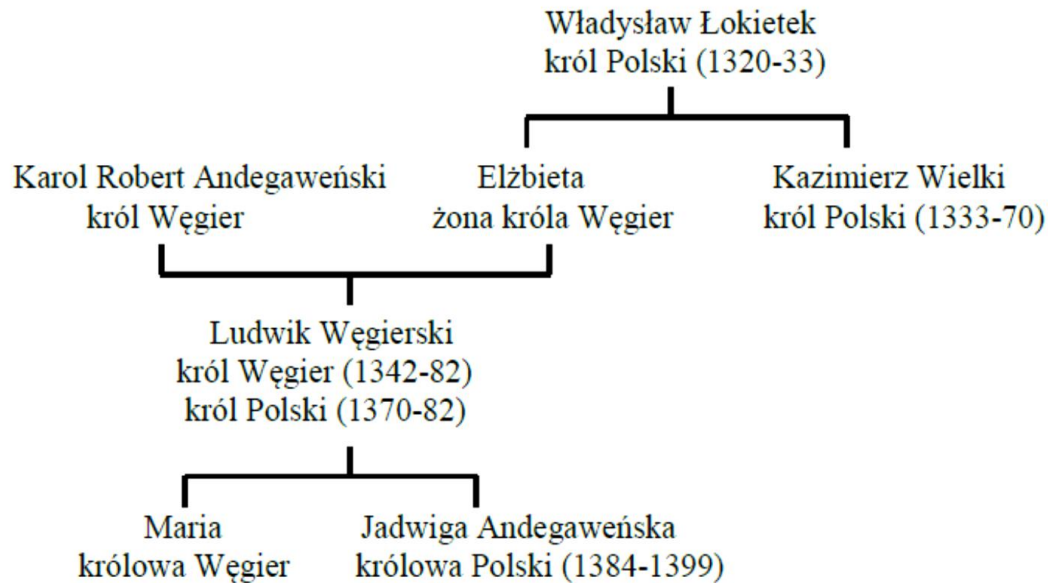
3. Król Kazimierz III Wielki

- Wybudował wiele zamków obronnych i miast („zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”),
- Przyłączył do Polski **Ruś Halicką** (Lwów).
- W **1335 r.** podczas zjazdu w Wyszehradzie zawarł porozumienie z królem Czech Janem Luksemburczykiem (Kazimierz zapłacił mu 20 tys. kop groszy praskich za zrzeczenie się praw do polskiej korony).
- W **1343 roku** zawarł **pokój z Krzyżakami w Kaliszu** na mocy którego odzyskał Kujawy i ziemię dobrzyńską.
- W **1364 roku** założył Akademię Krakowską (uczono tam: 7 sztuk wyzwolonych, prawa i medycyny; wydział teologiczny powstał później, na skutek starań królowej Jadwigi).
- Zorganizował w Krakowie zjazd monarchów, który nazywamy **uczta u Wierzyńka**.
- Kazimierz Wielki był ostatnim władcą z dynastii Piastów, zmarł w **1370 roku**.

Królestwo Polskie pod koniec panowania Kazimierza Wielkiego.

Fragment drzewa genealogicznego Piastów i Andegawenów

4. Andegawenowie na polskim tronie.

- Następcą Kazimierza Wielkiego na polskim tronie był jego siostrzeniec król Węgier Ludwik (zwany w Polsce Węgierskim).
- W **1374 r.** nadał on polskiej szlachcie **przywilej koszycki**.
- Po śmierci Ludwika na polskim tronie zasiadła jego córka **Jadwiga Andegaweńska**.

5. Unia polsko-litewska w Krewie 1385 rok (unia personalna).

Skutki unii to:

- chrzest Jagiełły (na chrzcie otrzymał imię Władysław) i Litwy ,
- ślub Jagiełły z Jadwigą oraz koronacja Jagiełły na króla Polski.
- Unia wzmocniła sojusz polsko-litewski przeciwko Krzyżakom.

6. Wojna z Krzyżakami w latach 1409-1411.

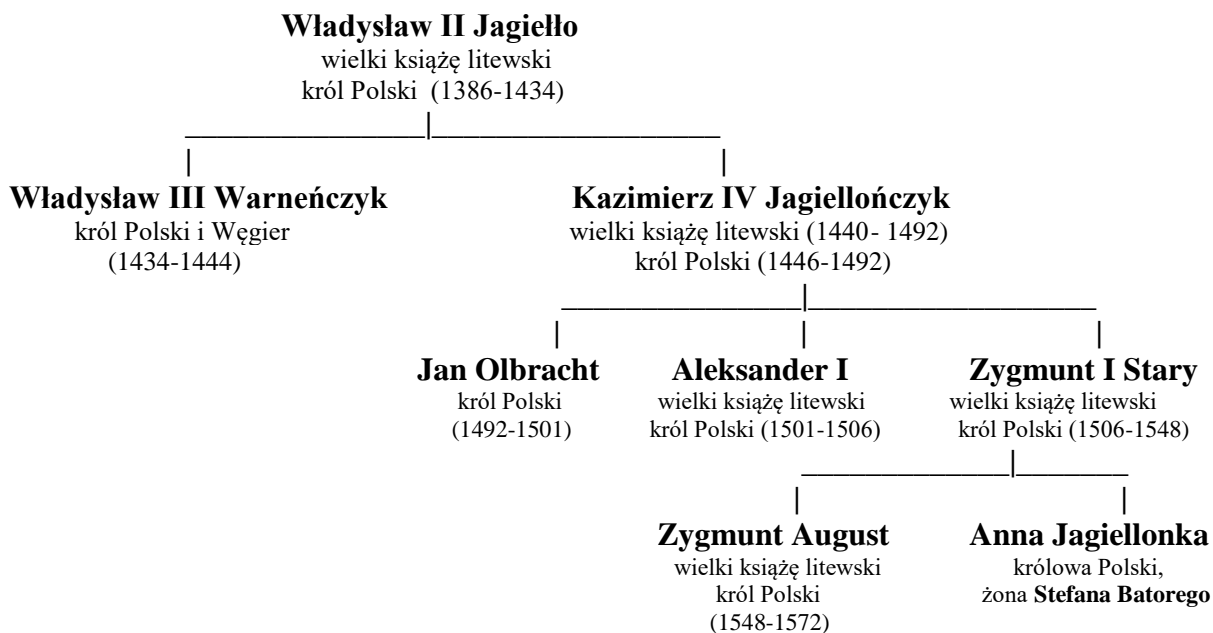
- Bitwa **pod Grunwaldem** dnia **15 lipca 1410 roku**. Wojskami dowodzili król Władysław Jagiełło i wielki książę litewski Witold.
- Podczas bitwy zginął wielkim mistrz krzyżacki **Ulrych von Jungingen**.
- W **1411 roku** zawarto pierwszy pokój w Toruniu, na mocy którego Litwa odzyskała Żmudź, a Polska ziemię dobrzyńską.

Obraz Jana Matejki.

7. Dynastia Jagiellonów.

Władysław Jagiełło i jego czwarta żona Zofia Holszańska założyli dynastię Jagiellonów, która panowała w Polsce i na Litwie od 1386 do 1572 r.

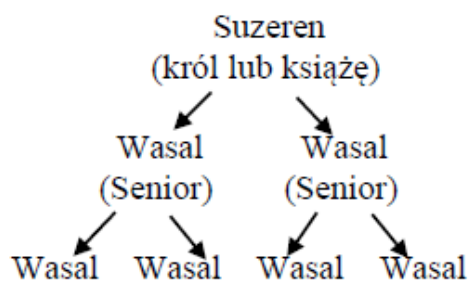

8. Synowie Jagielly na polskim tronie.

- a) Rządy **Władysława III Warneńczyka** (króla Polski i Węgier)
 - zginął w **1444 roku** w bitwie z Turkami pod **Warną**.
- b) Rządy **Kazimierza IV Jagiellończyka** (króla Polski i wielkiego księcia litewskiego)
 - Wojna 13-letnia z Krzyżakami w **latach 1454-66**:
 - na prośbę Związku Pruskiego Kazimierz inkorporował (wcielił) Prusy do Królestwa Polskiego, co stało się początkiem wojny;
 - bitwa pod Chojnicami;
 - dowództwo przejął Piotr Dunin, zwycięstwo pod Święcinem.
 - Wojnę zakończyło podpisanie **drugiego pokoju toruńskiego w 1466 r.** , na mocy którego Polska odzyskała Pomorze Gdańskie tzw. Prusy Królewskie, a Prusy Zakonne ze stolicą w Królewcu stały się lennem Polski.

Społeczeństwo i kultura w średniowieczu

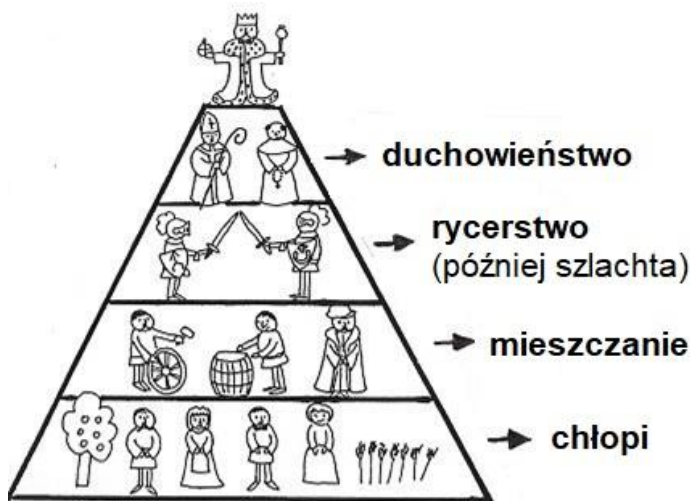
1. **Drabina feudalna** - na szczycie stał władca (najwyższy senior), poniżej jego wasale i ich wasale. **Wasal** składał **seniorowi** hołd i przysięgę wierności. Senior nadawał wasalowi **lenno** (ceremonię nadania lenna nazywamy inwestyturą). Wasal był zobowiązany do zbrojnego wsparcia seniora w razie wojny. W większości krajów europejskich obowiązywała zasada: „*wasal mojego wasala nie jest moim wasalem.*”

Hołd lenny

2. Dwa rodzaje monarchii w średniowieczu:

- **monarchia patrymonialna** w czasach pierwszych Piastów - państwo było uważane za dziedziczną własność władcy, który mógł je np. podzielić na dzielnice.
- **monarchia stanowa** - władza monarchy jest ograniczona na rzecz stanów uprzywilejowanych. Polska **szlachta** posiadała liczne przywileje.

3. Słynne zakony założone w średniowieczu.

ZAKON		CZAS POWSTANIA	ZAŁOŻYCIEL	ZADANIA
zakony mnisze	benedyktyni	VI w.	św. Benedykt, klasztor na Monte Cassino	„ora et labora” czyli „módl się i pracuj”
	cystersi	XI w.	św. Robert z Cîteaux	
zakony żebracze	franciszkanie	XIII w.	św. Franciszek z Asyżu	Głoszenie Ewangelii, życie w ubóstwie
	dominikanie	XIII w.	św. Dominik	Głoszenie kazań

4. Polscy kronikarze w średniowieczu

- Gall Anonim (XI-XII w.) – Kronikę pisał w czasach Bolesława Krzywoustego,
- Wincenty Kadłubek (XII – XIII w.) – Kronikę pisał w czasach Kazimierza Sprawiedliwego,
- Janko z Czarnkowa (XIV w.) – kronikę pisał w czasach Kazimierza III Wielkiego,
- Jan Długosz (XV w.) – Kronikę pisał w czasach Kazimierza Jagiellończyka.

5. Średniowieczne szkoły.

- Edukacja nie była powszechna. Do grona ludzi wykształconych początkowo należeli tylko duchowni. Edukacja w szkołach parafialnych obejmowała czytanie i pisanie **po łacinie**, liczenie, katechezę i śpiew.
- Najstarsze europejskie uniwersytety powstały w Bolonii (XI wiek) i Paryżu (XII wiek).
- Podstawą wykształcenia było **siedem sztuk wyzwolonych**:
 - **Trivium** obejmowało gramatykę (łacińską oczywiście), dialektykę (logiczne rozumowanie) oraz retorykę (sztukę przemawiania).
 - **Quadrivium** obejmowało geometrię, arytmetykę, astronomię i muzykę.

- Student (żak) po opanowaniu sztuk wyzwolonych mógł studiować dalej na wydziałach prawa, medycyny i teologii.

6. Rycerstwo

- Przynależność do stanu rycerskiego była dziedziczna. Syn rycerza służył na dworze królewskim lub książęcym jako **paż**, następnie zostawał **giermkciem** i służył rycerzowi. Jeśli okazał się odważny i waleczny, odbywała się ceremonia **pasowania na rycerza**, podczas której otrzymywał pas i miecz.
- O przynależności do stanu rycerskiego świadczył **herb**, który w średniowieczu malowano na tarczach rycerzy.
- W średniowieczu powstał kodeks rycerski. Za ideał rycerza uznawano bohatera „Pieśni o Rolandzie”. w Polsce zasłużoną sławą cieszył się **Zawisza Czarny** z Garbowa.

7. Miasta w średniowieczu.

- W czasach pierwszych Piastów budowano grody obronne. Na podgrodziu mieszkała ludność wykonująca prace na rzecz księcia i jego dworu (np. rzemieślnicy wytwarzający ubrania, broń, naczynia).
- Od XIII wieku **lokowano miasta**. Przykładem miasta lokowanego na prawie niemieckim (magdebumskim) był Poznań. Lokacji tej dokonał książę Przemysław I i jego brat w 1253 r. Każde lokowane miasto było otoczone murami, wejście do niego można było przez zamykane na noc bramy, a w centrum znajdował się rynek i ratusz.

- Początkowo miastem rządził w imieniu króla lub księcia wójt (zasadźca - założyciel miasta). Z czasem władca zezwalał mieszczanom na utworzenie samorządu, który składał się z: rady miejskiej i burmistrza oraz sądu zwanego ławą miejską.
- Rzemieślnicy wykonujący podobny zawód tworzyli **cechy**, a kupcy zakładali **gildie**.
- Miasta mogły otrzymywać od władcy przywileje. Jeśli miasto miało prawo składu, przejeżdżający kupiec musiał wystawić swoje towary na sprzedaż.
- Stan mieszczański dzieli się na: patrycjat (bogaci kupcy), pospólstwo (rzemieślnicy) oraz plebs (biedota).

Patrycjusze

bogaci kupcy

Pospólstwo

mniej zamożni kupcy
i rzemieślnicy

Plebs

służba domowa, pracownicy najemni,
a także żebracy

8. Lokacja wsi w XIII w.

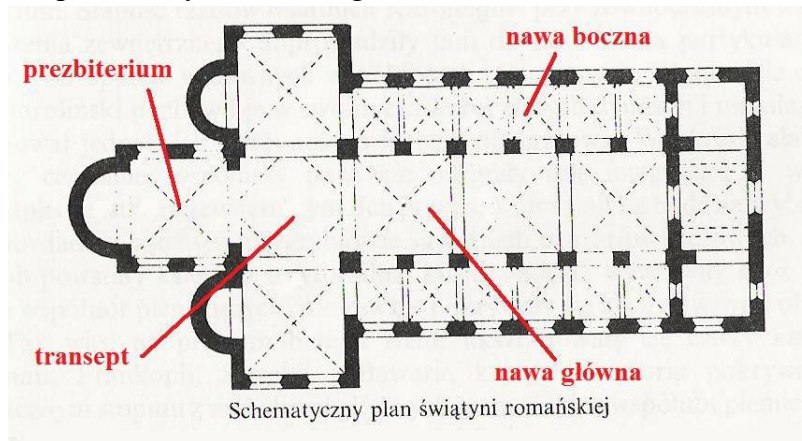
- **Zasadzca** zostawał we wsi sołtysem. Po okresie wolnizny (osadnicy przez kilka lat byli zwolnieni z opłat), chłopci zaczęli płacić właścicielowi wsi czynsz i oddawać daninę (np. ustaloną ilość zboża).
- **Trójpolówka** – nowy sposób uprawiania ziemi. Ziemię dzielono na trzy części i obsiewano zbożem dwie z nich, a trzeciej przez rok nie użytkowano (ugór). W ten sposób uzyskiwano większe plony.
- Prace polowe: oranie pola za pomocą sochy lub pługa, siew, bronowanie, żniwa, młócenie zboża, mielenie zboża w żarnach lub młynie.

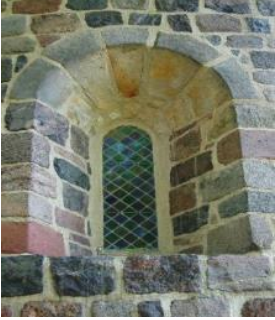

Pierwszy rok upraw:	ozime	jare	ugór
Drugi rok upraw:	ugór	ozime	jare
Trzeci rok upraw:	jare	ugór	ozime

9. Architektura w średniowieczu

- We wczesnym średniowieczu rozwinął się **styl romański** (od łacińskiego słowa „romansu” czyli rzymski). Budowle były kamienne, dlatego pełniły nie tylko funkcje sakralne, ale również obronne.
- W XIII wieku narodził się **styl gotycki** (od słowa „gocki” czyli barbarzyński). Świątynie wznoszono z cegły, były strzeliste, a okna zdobiono witrażami.

- Kościół na planie krzyża łacińskiego.

Styl romański	Styl gotycki
XI – XIII w.	XIII – XV w.
Przykład: - kościół św. Prokopa w Strzelnie - kościół św. Jana za Murami w Poznaniu	Przykłady: - katedra w Poznaniu - kościół Mariacki w Krakowie
Okno romańskie 	Okno gotyckie
Zabytek sztuki romańskiej: Drzwi gnieźnieńskie. 	Przykład sztuki gotyckiej: Ołtarz w kościele Mariackim w Krakowie, XV-wieczne dzieło Wita Stwosza.